

ALVASTRAMUNKEN STEFAN,
SVERIGES FÖRSTE
ÄRKEBISKOP

En historisk studie
av
AXEL SKOLD

Stefan

37717

1917

FÖRETAL

Vid foten av Omberg på ett område, som skänkts av Ulfhild, Sverker den gamles drottning, byggde cistercienserna det första klostret i Norden år 1143. Det blev med tiden en stor klosteranläggning. Ruinerna av klostret vittnar därom. Om man skulle fortsätta utgrävningarna i hela det område, som en gång tillhört klostret, skulle man få fram en bebyggelse, som liknade en tätort; kyrkan mitt i byn, munkarnas och konversernas flyglar, abbotens gård, ekonomibyggnader, sjukstuga, härberge och en hel mängd hantverkslokaler. Klostret skulle ju vara ett självförsörjande samhälle, där man skulle reda sig själv i allt.

Munkarna kom från kontinenten från de ledande kulturländerna. Alvastra kloster blev ett öppet fönster utåt stora världen. Vårt folk kom ut ur sin isolering och insattes i ett större sammanhang. Både andlig och materiell kultur förmedlades genom klostret. Alvastra kloster är icke bara en episod av intresse för alvastrabygden. Dess tillkomst blev en djupt ingripande händelse i vårt folks historia. Klostret blev en missionshärd, som beredde väg för kristendomen. Det blev också en förmedlare av den materiella kulturen. Munkarna förde med sig från kontinenten nya uppslag på jordbrukets, trädgårdsskötselns byggnadskonstens och hantverkets områden. Det fanns mycket yrkeskunnigt folk bland cistercienserna.

Inom klostrets murar funnos många lärda och kunniga män, som åtnjöto respekt och vördnad från kungamaktens sida. Detta häfte handlar om en av dessa dugande munkar, som av konung Karl Sverkersson blev kallad till det höga uppdraget att bli Sveriges förste ärkebiskop. Alvastramunken och därmed också hans kloster trädde på ett markant sätt in i vårt folks historia. Skildringen i detta häfte följer en utvecklingshistorisk linje, varvid det svenska ärkebiskopsdömet tillkomst också insattes i ett världshistoriskt sammanhang.

Röks prästgård i augusti 1958.

Axel Sköld.

Sist av de nordiska länderna fick Sverige sin ärkebiskop. Det skedde år 1164, då alvastramunken Stefan invigdes till metropolit över den svenska kyrkoprovinen. Tidigare hade vårt land i kyrkligt avseende lytt under Hamburg—Bremens och Lunds ärkebiskopsdömen. Samma hade förhållandet varit med Norge intill år 1152, då ärkebiskopsstolen i Nidaros inrättades. 1104 lösgjordes Danmark från Hamburg—Bremens obediens. Allteftersom den kyrkliga utvecklingen och organisationen fortskred i de nordiska länderna, framträdde kravet på ökad självständighet. Detta krav gynnades och stärktes av tidens mäktiga religiösa, kyrkopolitiska och nationella rörelser. Cisterciensernas väldiga flodvåg, som med oemotståndlig kraft välldes fram över Europa och också nådde hit upp till det avlägsna Norden, striden mellan kejsarmakt och gregoriansk universalism och sist men icke minst strävan efter sammanhållning och enighet inrepolitiskt sett i de enskilda länderna ha bidragit till att förverkliga den nationella kyrkliga självständigheten.

I. Sverige under Hamburg—Bremens ärkebiskopsdöme.

Då Ansgar återkom från sin första missionsresa bland svearna, hade han glädjande och uppmuntrande ting att inberätta för sin uppdragsgivare kejsar Ludvig den fromme. Visserligen hade färden upp till Nordanlanden varit förenad med både äventyr och faror. Men väl framkommen till Birka, svearnas handelsstad i Mälaren, hade Ansgar och hans medhjälpare rönt ett välvilligt mottagande. De hade obehindrat fått utföra sin missionsgärning. Fogden Hergeir hade mottagit dopet och byggde sedermera en kyrka på sitt arvegods. Efter ett och ett halvt års vistelse bland svearna återvände Ansgar till kejsar Ludvig och avlade rapport om sin missionsfärd. Den gynnsamma rapporten behagade kejsar Ludvig väl, och vid ett stort kyrkomöte, troligen i Diedenhofen år 831, inrättades med biskoparnas och kyrkomötets bifall ett ärkebiskops-

säte i Hamburg med särskild hänsyn till det nordiska missionsarbetet. Under detta ärkesäte skulle lyda hela Nordalbingien — trakterna norr om Elbe — jämte de nordiska länderna. Hamburg blev från början ett ärkebiskopsdöme, även om det ännu saknade lyd-biskopar. I denna anordning låg ett framtidsprogram. Hamburgs ärkestift skulle växa fram ur det nordiska missionsområdet. Till stöd för det nya ärkestiftet överlämnade kejsar Ludvig det rika klostret Turholt i Flandern. Ansgar blev utsedd till Hamburgs förste ärkebiskop. Sedermera fick han bekräftelse på sin ärkebiskopliga värdighet, då han mottog palliet av påven Gregorius IV. Han blev tillika utnämnd till påvlig legat för de nordiska folken, vilket uppdrag han fick dela med ärkebiskop Ebo av Reims, som också var varmt intresserad av den nordiska missionen. Ebo och Ansgar avsände biskop Gautbert — Sveriges förste biskop — till svearnas land, "alldenstund en biskop borde vara närvarande i ett så avlägset land och Ansgar ensam ej kunde räcka till för båda platserna". Han verkade en tid här, men blev till sist fördriven och måste fly ur landet. En hednisk reaktion hade omöjliggjort allt missionsarbete. Verksamheten återupptogs emellertid senare.

Ansgar själv hade under tiden haft åtskilliga motigheter i sitt ärkebiskopsdöme. Vid frankiska rikets delning i Verdun 843 hade han blivit avhänd sitt underhållskloster Turholt. Karl den skallige, som fått bl. a. Flandern på sin lott, var inte sinnad att avstå från det rika Turholt. Han gav det som förläning till en av sina stormän. Och därmed hade Ansgar berövats ett värdefullt stöd i sin missionsgärning. År 845 blev Hamburg härjat och nedbränt av vikingar. Ansgar måste fly och förlorade all sin egendom. Då Bremens biskopsstol blev ledig sammanslogs Hamburg och Bremen till ett ärkebiskopsdöme. Där insattes nu Ansgar. Hans intresse för det nordiska missionsarbetet hade inte svalnat trots de motgångar, han lidit. Då ingen var villig att resa till det avlägsna och riskfyllda arbetsfältet, företog han själv ånyo en resa till Birka på Ludvig den tyskes uppdrag någon gång på 850-talet. Efter åtskilliga förhandlingar med den svenske konung Olof fick han tillstånd att sända präster dit och bygga kyrkor. Härmed ansåg han sin uppgift slutförd. Vid sin återkomst till Bremen blev det honom förunnat, att ännu några år verka för svearnas omvändelse. Han avled år 865. In i det sista visade han sin omsorg om de nordiska folken.

Ansgars efterträdare Rimbert besökte vid ett tillfälle Sverige. Under hans episkopat började en nedgångens tid för Hamburg—Bremen. Det ostfrankiska rikets upplösning och nordmännens vilddåsar vid Östersjöns och Nordsjöns kuster bidrog till att

försvaga det påbörjade missionsarbetet i Norden. Därtill kom att ärkebiskoparna alltmer blevo upptagna av den tyska rikspolitikerna och kunde fördenskull ej göra någon aktiv insats i det avlägsna Norden. Men alltfört räknades Sverige till Hamburg—Bremens missionsfält. Detta kom att få stor betydelse under 1000-talet.

Genom de danska konungarna Sven Tveskäggs och Knut den stores erövring av England öppnades vägen för en mäktig kristen kulturväg västerifrån in över Norden. Engelska missionärer börja att uppträda i de tre nordiska länderna. För Sveriges del kan nämnas bl. a. missionsbiskoparna Sigfrid, Eskil och David. Olov Skötkonung, som räknas som Sveriges förste kristne konung, döptes av biskop Sigfrid vid Husaby i Västergötland. Detta skedde vid 1000-talets början. Sida vid sida med de engelska missionärerna arbetade missionärer utsända från Hamburg—Bremen. Ärkebiskopen där var angelägen att hävda sin överhöghet över Norden och sökte vinna de engelska missionärerna och inordna dem i ärkestolens nordiska mission. Detta gav ofta anledningar till slitningar. Beträffande Danmark lät Knut den store inviga biskopar i England och sände dem till Danmark utan Hamburg—Bremens hörande. Detta misshagade ärkebiskop Unvan. Han lät tillfångataga en av dem, Gerbrand, som var på väg till Själland, där han skulle tillträda sitt episkopat. Han frigavs senare, sedan han lovat Unvan tro och lydnad. Knut den store får en reprimand för egenmäktigt förfarande beträffande biskopsinvigningar och biskopstillsättningar. Även om Adam av Bremen är angelägen att betona, att ett gott förhållande sedan rådde mellan Knut och Unvan, kan man dock icke fria sig från misstanken, att Knut ej ville godkänna Hamburg—Bremens överhöghet. Liknande var fallet med Emund den gamle i Sverige. Under hans tid nämnes en biskop Osmund. Denne hade gått i Bremens domskola. Sedan hade han sökt vigning till biskop hos påven men blivit avvisad. Han begav sig till Polen och blev där invigd av en polsk ärkebiskop. Vid sin ankomst till Sverige utgav han sig för att vara ärkebiskop. När sändebud från ärkebiskop Adalbert i Bremen inträffade i Sverige, sågo de Osmund uppträda som ärkebiskop i det han lät bära ett kors framför sig. Delegaterna från Bremen blevo avvisade. Av allt att döma torde Osmund ha haft förbindelser med den engelska kyrkan.

På 1000-talet verka i Sverige både tyska och engelska biskopar. Rätteligen böra de kallas missionsbiskopar. De hade ännu icke något avgränsat verksamhetsområde, och någon egentlig stiftsin- delning var ej genomförd. Av de svenska landskapen synes Västergötland först ha blivit kristnat. Där inträttades av Olov Skötkonung en biskopsstol i Skara. En biskop Turgot i Skara, som dog

omkr. 1030, insattes av ärkebiskop Unvan i Bremen. Denne Turgot skall enligt Adam av Bremen genom sin energiska verksamhet ha vunnit både östgötar och västgötar. Uppgiften är måhända något överdriven. 1060 invigdes av Adalbert av Bremen Adalvard d. ä. till biskop för svenskarna. Han hade sitt säte i Skara. Om biskop Sigfrid är redan omnämnt. Han är upptagen i biskopslängden för både Skara och Växjö. Adalvard d. y. hade sitt biskopssäte i Sigtuna.

Den slutgiltiga kampen mellan hedendom och kristendom till den kristna trons förmån synes ha förts de sista årtiondena på 1000-talet under Inge d. ä. Uppsalatemplet — ett mäktigt hedniskt centrum — ägde troligen bestå ett stycke in på 1100-talet och i avlägsna bygder levde säkerligen hedendomen kvar lika länge.

Under ärkebiskop Adalbert (1043—1072) hade Hamburg—Bremen sin sista storhetstid. Adalbert var en av tyska rikets mäktigaste kyrkofurstar och nära lierad med de saliska kejsarna Henrik III och Henrik IV. Han var en pålitlig försvarare av imperiet i den nu pågående striden mellan påvemakt och kejsarmakt. Biskoparna i det tyska riket hade sedan ottonernas dagar mer och mer blivit riksämbetsmän, som kejsaren tillsatte och begåvade med stora län. I gengäld väntade kejsaren deras hjälp och stöd. Detta sågs med oblida ögon av påvemakten. Påvens inflytande och maktställning var i fara. Man hade på kyrkligt håll börjat tala om kyrkans frihet, libertas ecclesie. Kyrkan skulle frigöras från den världsliga makten. Gudsstaten skulle förverkligas på jorden under påvens ledning och med oinskränkt makt över allt andligt och världsligt. Att detta program skulle uppväcka strid var ofrånkomligt. Dess udd var riktad mot den tyska kejsarmakten. Kejsaren hävdade sin överhöghet och ville ingalunda böja sig under påvens krav. Så började en oförsonlig strid mellan kejsarmakt och påvemakt, den s. k. investiturstriden. Påven Gregorius VII var en lidelsefull förkämpe för påvemaktens anspråk. Kejsar Henrik IV i Tyskland hävdade lika lidelsefullt kejsarmaktens krav. Påvens strävan gick ut på att minska kejsarens makt och inflytande. Denna strid ingrep också på ett avgörande sätt i de nordiska ländernas ställning till Hamburg—Bremens ärkestol. Med hänsyn till den ställning som ärkebiskopen av Hamburg—Bremen intog till den tyske kejsaren, kunde en kyrklig obediens under Hamburg—Bremen också betyda politiskt beroende av den tyske kejsaren, ett förhållande som snart nog vållade oro i de nordiska länderna först och främst i Danmark. Det låg därför i påvens intresse att söka vinna Nordens länder till mera omedelbar lydnad under Rom. Påven hälsar med tillfredsställelse varje strävan hos de nordiska folken att söka lös-

göra sig från Hamburg—Bremen. Härigenom kom ju underlaget för kejsarens maktställning att minskas. Påven visar sig särskilt intresserad av de kyrkliga förhållandena i Norden och inte minst i Sverige, och är lyhörd för önskemålen om kyrklig självständighet för de nordiska länderna.

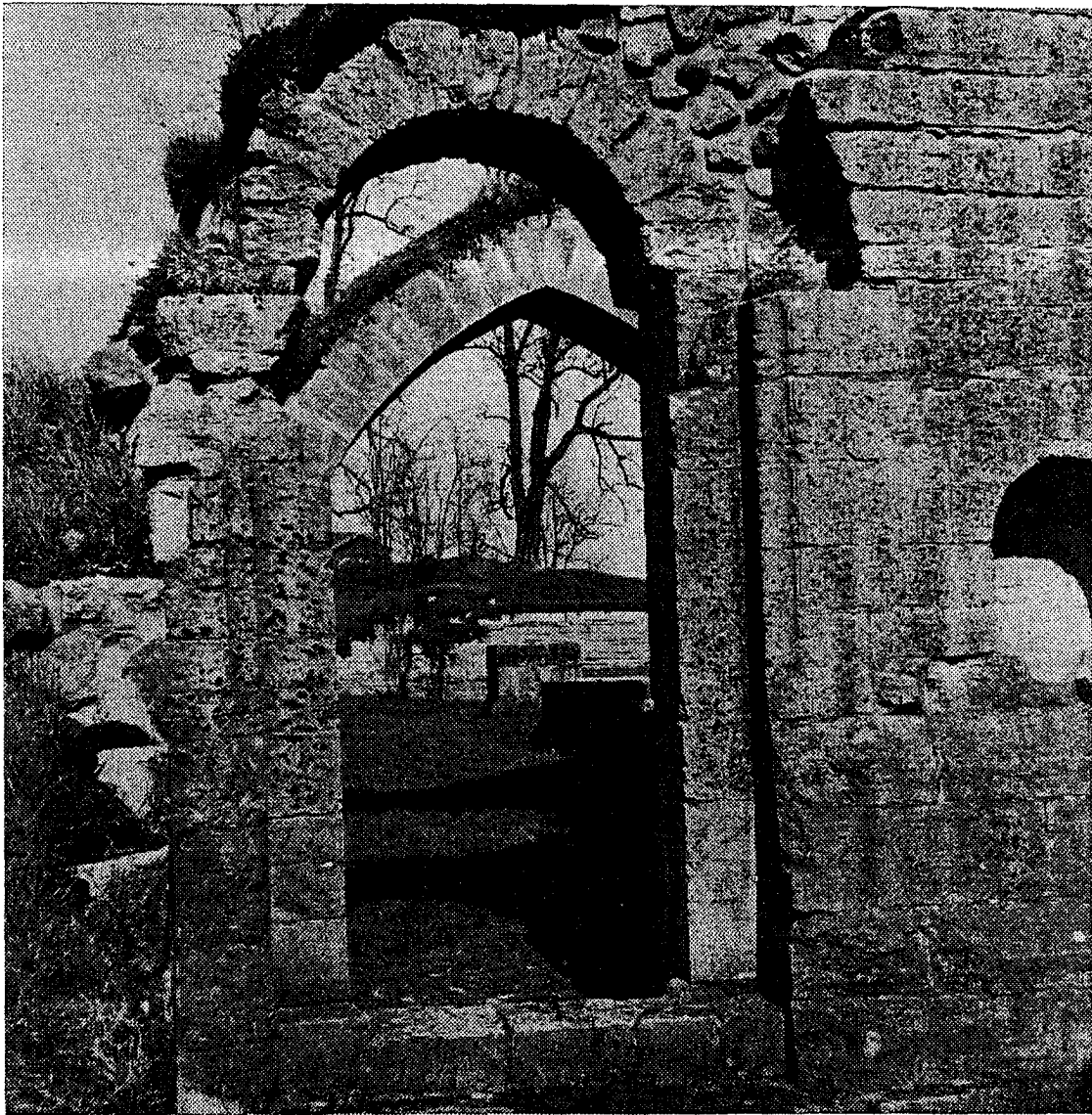
II. Sverige under Lunds ärkebiskopsstol.

Sven Tveskäggs kyrkopolitik gick ut på att frigöra Danmark från Hamburg—Bremen. Han ansåg förbindelsen med denna ärkestol vara riskfylld för Danmarks politiska självständighet. Hans son Knut den store erkände visserligen Bremens överhöghet men förbehöll sig själv rätten att tillsätta biskopsämbetena. Sven Estridsson (1047—1074) upptog direkta förhandlingar med påven om den nordiska kyrkans frigörelse, men fick icke se sina planer förverkligade. Först under Erik Ejegod (1095—1103) sattes planen i verket. En förutsättning för den nordiska kyrkoprovinsens uppkomst var säkerligen också det fredsmöte, som hölls i Konghäll vid Göta älv 1101 mellan konungarna Inge i Sverige, Magnus Barfot i Norge och Erik Ejegod i Danmark. År 1104 invigdes biskop Asker i Lund till ärkebiskop över hela Norden. Den påvliga legaten Alberik överlämnade palliet. Ärkebiskop Anselm av Canterbury, en vän till Asker, hade gynnat ärkestolens tillkomst i Norden. Asker erhöll senare ett brev från Anselm, vari denne lyckönskar till utnämningen. Genom Lundastolens tillkomst var en gräns satt för det tyska inflytandet i Norden. Vid åtskilliga tillfällen skulle dock ärkebiskoparna av Hamburg—Bremen på nytt göra sina överhöghetskrav gällande. En tillfällig avspänning i investiturstriden hade uppnåtts genom konkordatet i Worms 1122. Tiden synes läglig för ärkebiskop Adalbero av Bremen att framlägga sina krav på Norden. Med stöd av förfalskade påvebrev och med kejsar Lothars hjälp förmår han påven att i ett brev av år 1133 upphäva ärkesätet i Lund och därmed ånyo lägga Norden under Bremens ärkesäte. De politiska förhållandena i Danmark på 1130-talet utgjorde också ett hot mot Lundastolen. Knut Lavard, hertig i Sönderjylland och vasall under den tyske kejsaren, hade blivit mördad 1131 vid Haraldsteds skog av sin släkting Magnus Nilsson. Denne, som var son till Danmarks konung Nils Svensson, hade med oblida ögon sett Knuts växande makt och inflytande och såg i honom en medtävlare till den danska tronen. Som Knuts hämnare uppträdde brodern Erik Emune. Magnus sökte stöd i Tyskland. Ärkebiskop Asker och Skåne slöt upp på Eriks sida. Det kom till ett blodigt slag vid Fotevik i Skåne 1134, där Erik hemförde segern. Magnus stupade och med honom fem biskopar och ett sextiototal präster. Nils

Svensson undkom, men blev senare mördad. Utgången av striden bidrog till att rycka ärkebiskopssätet i Lund ur farozonen. Efter Askers död 1137 tillträdde hans brorson Eskil ärkebiskopsstolen. Eskil var en kraftfull och målmedveten ärkebiskop. I tidens kyrkopolitiska strider slöt han upp på gregorianernas sida. Han råkade i åtskilliga konflikter med danska kungamakten. Han kom i delo med bl. a. Valdemar den store och måste fly från sitt stift. Sedermera kom dock en försoning till stånd. På grund av ärkebiskoparnas deltagande i inrikespolitiska strider i Danmark, ägnades ej någon nämnvärd omsorg om det kyrkliga arbetet i Sverige. Att Eskil dock hade kontakt med kyrkan i Sverige, därom vittnar biskop Gislo i Linköping deltagande i en provinsialsynod i Lund 1139. Troligt är att ärkestolens självständighet bekräftats vid detta tillfälle. En påvlig legat Theodignus var också tillstädes. Då Lunds domkyrkas högaltare invigdes 1145 assisterades Eskil av biskoparna Gislo i Linköping och Ödgrim i Skara. Man kan förmoda att konung Sverker d. ä. i Sverige stod på Eskils sida och gav sitt stöd åt den lundensiska ärkestolen. Eskil var en varm anhängare av Bernhard av Clairvaux och cistercienserna — den nya munkrörelsen från Citeaux i Frankrike. Säkerligen har på hans föranstaltande cistercienserna gjort sitt intåg i Norden. Kanske man rentav vågar förmoda, att bland andra ärenden, som behandlades vid mötet i Lund 1139, var också frågan om upprättande av cistercienserkloster. I varje fall grundas några år därefter dylika kloster i Alvastra i Östergötland, Nydala i Småland och Herrivad i Skåne. Denna rörelse skulle komma att få stor betydelse för den kyrkliga utvecklingen i Norden.

I Sverige regerade vid denna tid, som tidigare nämnts, Sverker d. ä. eller som han också kallas Sverker den gamle. Hans härkomst är för oss okänd. Saxo beskriver honom i sin krönika såsom "en man av ringa härkomst". Man valde honom "icke därför att man satte särskilt stort värde på honom, utan därför att man icke ville lyda under en utlänningens herradöme, då man var van vid att någon av det egna folket skulle vara styresman". Sverker hade genom sin tronbestigning undanträngt danska tronanspråk och var därför ej väl sedd av danskarna. Olaus Petri skriver om honom i sin svenska krönika, att han var "en ädel man och en av de bästa i riket". Västgötalagens konungalängd uppger honom vara "Kornubas son i Östergötland". Han ägde gods och gårdar i Östergötland. Han har troligen kommit till makten något av de första åren på 1130-talet. Han var gift med Ulfhild, dotter till en herreman Håkan Finson från Norge. Hon hade tidigare varit gift med konung Nils Svensson i Danmark. Sverker och hans drottning synas ha

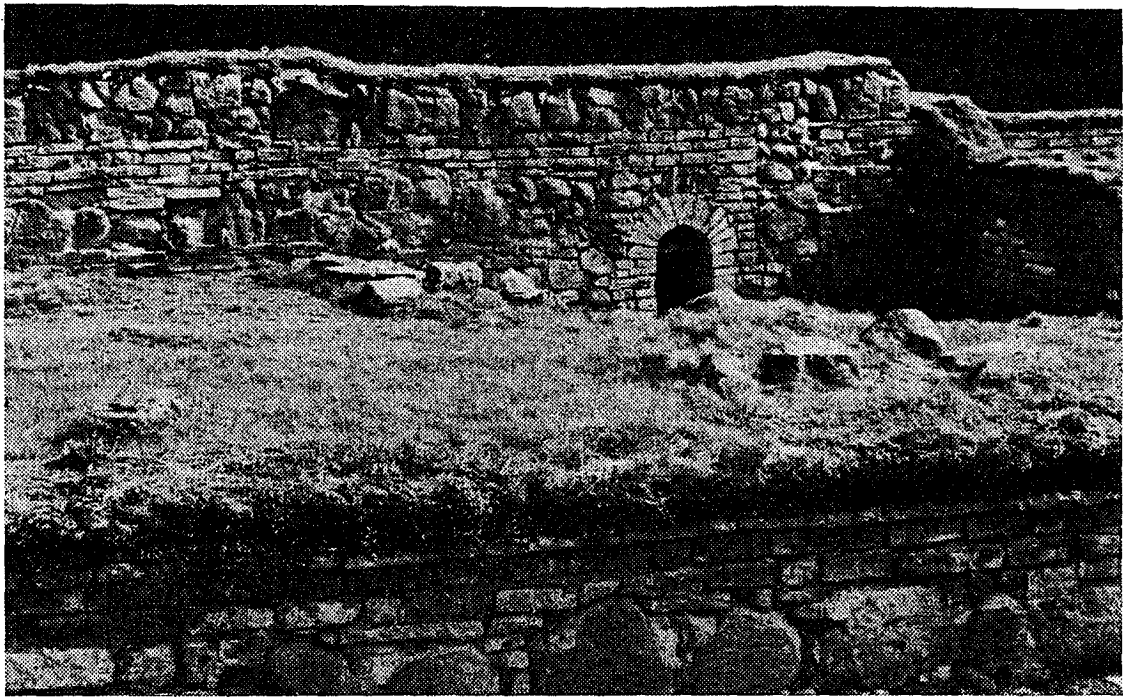

Alvastra klosterruin: Klosterkyrkan.

Foto: Remnes foto, Mjölby.

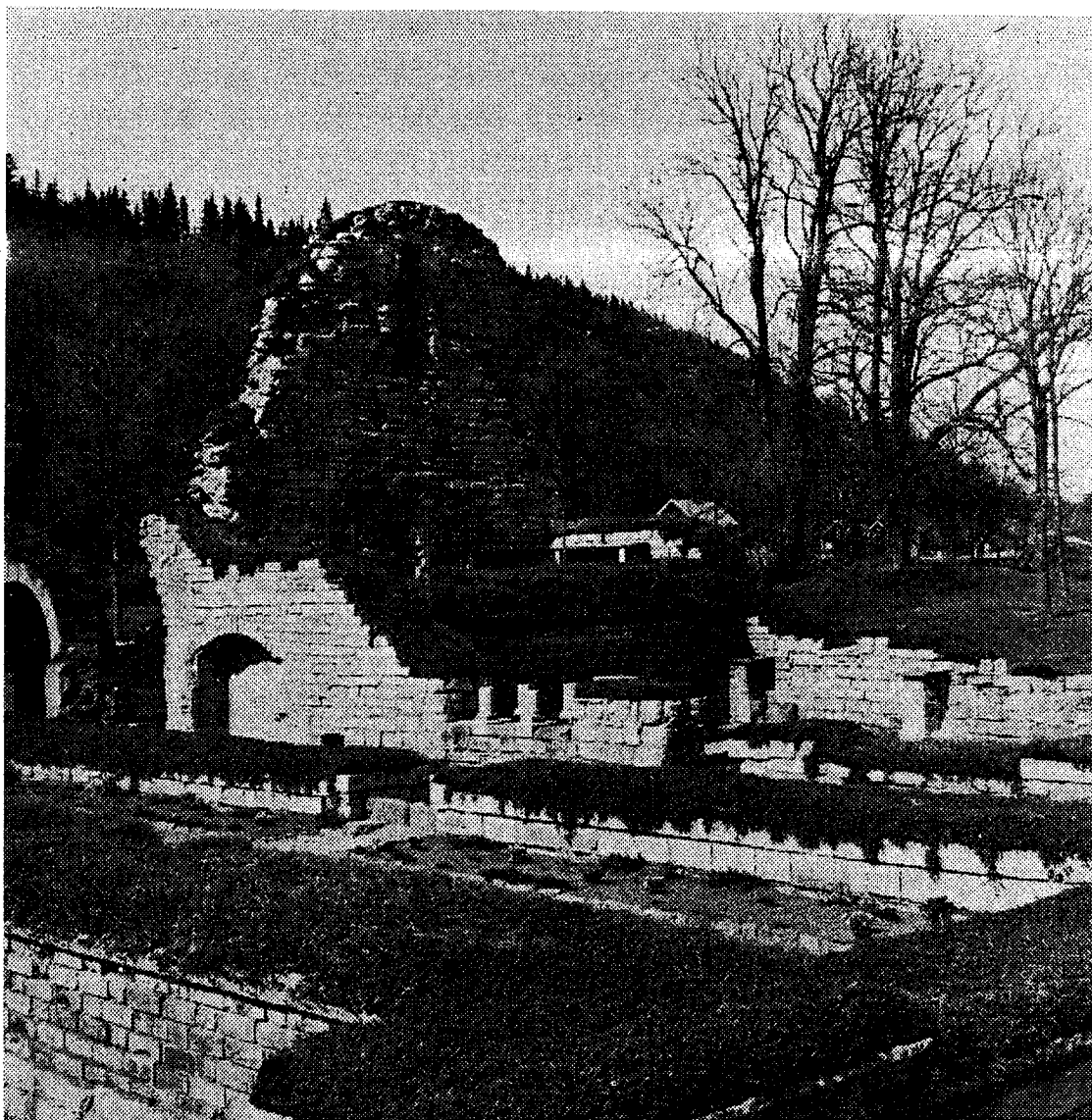
gynnat kyrkan. I samförstånd med biskop Gislo i Linköping och säkerligen också med ärkebiskop Eskil i Lund sände de bud till Bernhard av Clairvaux med bön om, att munkkonvent måtte avsändas till Sverige för att grunda kloster. Bernhard villfor denna begäran. Cistercienserordens hjältebok "Exordium magnum Cisterciense" berättar härom följande i samband med skildringen av Bernhards liv och gärning: "Då alltså samme vördade fader ville hava någon frukt bland de nordliga trakternas folk liksom bland övriga nationer, så sände han på anhållan av en from kvinna, drottningen av Sverige, ett brödrakonvent till dessa trakter". Ett munkkloster grundades i Alvastra i juni 1143 å mark, som kung Sverker upplåtit och som en gång varit drottning Ulfhilds morgongåva. Alvastra är beläget i Östergötland vid foten av Omberg och

Alvastra klosterruin: Abbotsgården.

Foto: Remnes foto, Mjölby.

ej långt från Vättern. Samma år anlades av biskop Gislo i Linköping klostret Nydala vid sjön Rusken i Småland. Sedermera tillkommo Varnhem och Säby som dotterkloster till Alvastra och Gutnalia på Gottland som dotterkloster till Nydala. Även nunnekloster tillhörande cistercienserorden upprättades på flera platser i vårt land. Därmed hade en av tidens mest betydelsefulla munkrörelser fått insteg i Sverige. Cistercienserna vunno respekt och vördnad genom sin asketiska och kontemplativa fromhet. De representerade en säregen fromhetstyp, som nordbon i början stod rätt främmande inför. Vi ha anledning förmoda, att de första munkkonventen, som avsändes från Clairvaux till Sverige, bestått av särskilt fromma och dugande män med hänsyn till det pionjärarbete, som de skulle utföra bland ett folk, som "väl hört talas om munkar men ej sett några". De ha säkerligen varit väl skickade för sin uppgift. Bland de munkar, som först kommo till Alvastra, intar Gerhard en rangplats. Han var bl. a. abbot vid Alvastraklostret i 40 år. Han anlätades ofta i offentliga uppdrag. Stefan, som sedermera skulle bli Sveriges förste ärkebiskop, lär också ha tillhört den första uppsättningen av munkar i Alvastra. Munkkonverserna — de munkar som arbetade bl. a. vid jordbruket — utförde ett högt skattat arbete och får anses som föregångsmän på åkerbrukets område. Stora jorddomäner kom så småningom under klostrens vård och förvaltning. De många donationerna till klostren vittna i sin mån om den uppskattning munkarnas verksamhet rönt. Även inom byggnads-

*Alvastra klosterruin: Kapitelsalen och på andra våningen
munkarnas sovsal.*

Foto: Remnes foto, Mjölby.

konsten var cisterciensermunkarnas verksamhet epokgörande. Deras byggnadsstil utmärkes av rena, enkla och kärva linjer, allt i överensstämmelse med det livsideal, de sökte följa. De kyrkobyggnader, som tillkommo under medeltiden, äro påverkade av denna byggnadsstil.

Klostren åtnjöto aktning och förtroende i vida kretsar. Konungar och stormän under medeltiden visade sin uppskattning av deras verksamhet genom att gynna dem med donationer och skyddsbrev. Bland munkarna funnos många lärda och bildade män, som för de kyrkliga och världsliga myndigheternas räkning utförde många offentliga uppdrag. Påven har säkerligen med största tillfredsställelse åsett cisterciensernas vandring mot Norden, där de skulle ut-

föra ett betydelsefullt arbete till gagn för påvemakten. Innan ett folk var moget för påvens stadgar och förordningar, måste det så att säga bearbetas och beredas inifrån. Att utföra en sådan uppgift var inga lämpligare än cistercienserna.

Efter cistercienserna kom den påvlige legaten. Tiden syntes nu vara inne att närmare knyta den norska och svenska kyrkan till den romerska stolen. Förhållandet mellan påvemakt och kejsarmakt hade åter blivit spänt. År 1152 hade den stridbare och självmedvetne Fredrik Barbarossa blivit tysk konung. Påven fann för gott att omedelbart skrida till handling. Detta så mycket mer som fara var å färde att den maktlystne ärkebiskopen Hartvig av Hamburg—Bremen med Fredriks hjälp ånyo skulle kunna vinna överhögheten över de nordiska kyrkoprovinserna. Påven Eugenius III utser till påvlig legat kardinalbiskop Nikolaus av Albano. Nikolaus hade under sina studier i Frankrike gripits av den kyrkliga reformrörelsen. Han blev abbot vid ett kloster i Avignon och senare kardinal, troligen år 1150. I kardinalkollegiet intog han en bemärkt plats. Nikolaus var engelsman och väl förtrogen med språk och seder i Norden. Dessutom var han väl förtrogen med den kyrkliga förvaltningen och den kanoniska rätten. Utrustad med diplomatisk smidighet och ett vinnande sätt var han väl skickad för sin uppgift i Norden. Försedd med utomordentliga fullmakter från påven kom han över England först till Norge den 20 juli 1152. Meningen var att inrätta ärkebiskopsdömen i både Norge och Sverige. Han hade av påven erhållit pallium för bådadera. I Norge hade man tidigare utnämnt till ärkebiskop Reidar, men denne hann ej tillträda sitt ämbete. Han dog 1151 på väg till Rom, där han skulle invigas till sitt ämbete. Redan från början vann Nikolaus norrmännens förtroende. Man mindes honom sedan som "den gode kardinalen". I Norge regerade då tre konungar, Harald Gilles tre söner Inge, Sigurd och Östen. Dessa lågo i strid med varandra. Sigurd och Östen hade för avsikt att avsätta Inge. Nikolaus lyckades bilägga tvisten. Ett stort möte hölls i Nidaros med konungarna och med andliga och världsliga ombud från hela Norge. Nidaros blev utsett till ärkebiskopssäte och biskopen i Stavanger Jon Birgersson blev vald till Norges ärkebiskop och mottog av Nikolaus palliet, tecknet på metropolitvärdigheten. Därmed var Norge löst från Lunds ärkestol. Legaten hann också i Norge genomföra en del kyrkliga reformer, som hängde samman med det gregorianska idealet om kyrkans frihet.

Från Norge begav sig legaten till Sverige närmare bestämt till Linköping. Här sammankallas ett kyrkligt möte troligen med samma sammansättning som i Nidaros. Det har troligen hållits våren

eller sommaren 1153. Vi ha skäl att antaga, att här liksom i Norge deltog konungen, biskoparna och landets främste män och att i stort sett samma ärenden behandlats som i Norge. Ärkebiskopsfrågan för Sveriges vidkommande blev ej löst. Den danske historie-skrivaren Saxo, som avfattat sitt verk i början av 1200-talet, uppger, att på grund av stridigheter och rivalitet mellan svear och götar kunde enighet ej uppnås om person och plats för ärkebiskopsdömet. Därför förvägrade legaten "detta i andliga ting barbariska folk hedern av att få egen ärkebiskop". Måhända har legaten funnit de kyrkliga förhållandena alltför outvecklade och därför vägrat att upphöja Sverige till egen kyrkoprovins. Elva år senare fick dock Sverige sin förste ärkebiskop. Det är knappast troligt, att Sverige på den korta tiden genomgått några större förändringar i kyrkligt avseende. Man frestas att söka efter andra och mera allvarliga orsaker till legatens misslyckande.

Vad Saxo nämner om rivalitet mellan svear och götar äger i viss mån sin riktighet. Kanske man kommer sanningen närmare om man överflyttar rivaliteten på två kungaätter, den sverkerska och den erikska. Ett inbördeskrig är i gång. Kung Sverker d. ä:s välde är beskuret. Kanske det vid denna tid blott omfattar Götaland. I Svealand har ett upprorsparti åstadkommit resning och uppsatt en annan konung, Erik — Erik Jedvardsson eller som han senare allmänt kallas Erik den helige. Detta parti tycks ej ha gillat kyrkans krav och därför vållat avbräck i legatens kyrkliga strävanden. Här var alltså en kyrklig och dynastipolitisk motsättning, som omöjliggjorde enighet.

Platsen för ärkebiskopsstolen har säkerligen varit föremål för livlig diskussion. Sverker har väl hållit på Linköping såsom lämpligaste platsen för ärkesätet. Mot detta förslag har stått Uppsala, svearnas gamla politiska centrum. Linköping låg ju i östgötarnas bygd. Och i denna bygd hade väl Sverker det bästa underlaget för sin maktställning. Beträffande personen, som skulle väljas till den höga posten, kan väl förmodas att Sverkers hovbiskop varit på tal. Gislo liksom Sverker kämpade för de högkyrkliga idealen. Men i den labila ställning, riket då befann sig, har man ej kunnat enas om personvalet heller. Upprorspartiet i Svealand var ej sinnat att böja sig för högkyrkliga anspråk.

D:r Robert Breyer har i sin uppsats "Die Legation des Kardinalbischofs Nikolaus von Albano in Skandinavien" angivit en annan anledning till legatens misslyckande. Han menar, att Sverige i kyrkligt avseende ej var efter Norge, och därför ej bort förvägras ärkebiskopsäte. Han finner anledning till Linköpingsmötets negativa resultat ligga i ärkebiskop Eskil i Lund. Hans kyrkoprovins

hade genom upprättandet av Nidarosstolen blivit betydligt förminskad. Han hade sport, att legaten också hade för avsikt att göra Sverige till en självständig kyrkoprovins. Eskil söker att motverka detta genom intriger. Han hade ju en tacksam utgångspunkt i oenigheten mellan svear och götar. Efter mötet i Linköping begav sig Nikolaus genast till Lund för att sammanträffa med Eskil. Därvid får Eskil som kompensation för förminskad kyrklig maktställning löfte om primatet över Sverige, då den svenska ärkestolen bleve upprättad. Detta löfte förnyades och bekräftades av Nikolaus, då han som påve Hadrianus IV intagit påvestolen. Primatet innebar, att Lunds ärkebiskop skulle inviga Sveriges ärkebiskopar och att dessa skulle stå i ett visst reverensförhållande till Lund. Eskil synes ha uppskattat denna upphöjelse.

Samtliga härovan angivna orsaker till Linköpingsmötets misslyckande ha säkerligen tillsammans motverkat legatens syften.

Vår förnämsta källa för kunskapen om legaten Nikolaus besök och verksamhet i Sverige är tvenne påvebrev, utfärdade av påve Anastasius IV sedan denne erhållit underrättelse om Nikolaus slutförda uppdrag i Sverige. Det ena brevet är riktat till kung Sverker och alla hövdingar i Sverige och det andra till Sveriges biskopar. Båda torde kunna dateras till den 28 nov. 1154. I brevet till kung Sverker uttalar påven sin glädje och tillfredsställelse över legaten Nikolaus verksamhet i Sverige och de uppmuntrande underrättelser denne lämnat påven. Påven uttrycker sin tacksamhet för den välvilja och det vänliga mottagande legaten fått röna. Så riktar påven några förmaningar till landets styresmän. Han påminner vidare om de stadgar och föreskrifter legaten lämnat angående "kyrkornas frihet, om äktenskapet, om att vapen icke böra bäras och om andra saker, som syfta till folkets frälsning". Till sist följer en erinran om den på Linköpingsmötet beslutade peterspenningen.

I brevet till biskoparna uttalar Anastasius likaledes sin tacksamhet för det framgångsrika arbete, legaten fått utföra i Sverige och för den tillbörliga vördnad som biskopar och hela folket enhälligt visat honom. Ett konciliebeslut meddelas, att den som övar våld mot klerk, skall drabbas av bannlysning, till dess han kommer till den apostliska stolen och gör bot. Detta mildras nu därefter — på grund av det långa avståndet till Rom — att endast den som dräper eller stympar klerk, munk eller konvers skall sändas till Rom. Slutligen uppmanas biskoparna att uppsamla peterspenningen stiftsvis och översända den till påven.

Efter legaten Nikolaus besök i Sverige inträffade här djupt ingripande politiska händelser. Kung Sverker mördades 1156 av "sin

hästesven, då han var på väg till julottan". Han begrovs i Alvastra, det kloster, som han och hans drottning Ulfhild varit med om att grunda. Som upphovsman till mordet anger Saxo Magnus Henriks-son, en dansk prins med aspirationer på Sveriges kungatron. Erik den helige, som i likhet med vad tidigare nämnts, under Sverkers senare regeringsår haft makten över Svealand och troligen också över en del av Götaland, blev Sverkers efterträdare som konung över Sverige. Erik överfölls och dödades vid Uppsala den 18 maj 1160. Banemannen var Magnus Henriksson i Danmark. Eriks son Knut skall ha upptagit kampen mot Magnus Henriksson, men blev slagen och måste gå i landsflykt. Magnus lär ha regerat en kort tid i Sverige. Han blev besegrad och dödad av Karl Sverkersson — Sverker d. ä:s son. Detta skedde 1161. Så var den sverkerska ätten ånyo på Sveriges tron. Karl Sverkersson gynnade liksom sin fader kyrkan. Cisterciensernas klosterrörelse hade i honom ett värdefullt stöd. De högkyrkliga strävandena hade i honom en trogen förkämpe.

Beträffande de kyrkliga förhållandena under denna period synes de första årtiondena av 1100-talet ha varit den kyrkliga organisationens tid. Omkr. 1120 finnas i Sverige 6 biskopssäten: Skara, Linköping, Tuna (Eskilstuna), Strängnäs, Sigtuna och Aros (Västerås). Dessa stift torde dock ej ha varit så noga avgränsade från varandra. Eskilstuna förenades så småningom med Strängnäs och biskopsstolen i Sigtuna flyttades omkr. 1140 till Gamla Uppsala. Förflyttningen har troligen verkställts av kung Sverker d. ä. I bremska urkunder påträffas år 1141 och 1142 vid ärkebiskop Adalberos sida en "Siwardus obsalensis episcopus". Man har förmodat att denne Siwardus är identisk med Severinus, som nämnes som den förste biskopen i Uppsala. Att han vistats i Bremen kan tyda på, att han måst fly från sitt stift på grund av sin trohet mot Hamburg—Bremen. Han har således ej velat böja sig under ärkebiskop Eskil i Lund. Kung Sverker stod på Eskils sida och gillade helt naturligt ej sådana, som ville undandraga sig Lundastolens obediens. En biskop Henrik föll i slaget vid Fotevik 1134. Denne Henrik kallas biskop av Sigtuna. Med ledning av dessa båda uppgifter om Siwardus (Severinus) och Henrik skulle man kunna sätta tiden för flyttningen av biskopsstolen från Sigtuna till Uppsala mellan 1134 och 1141. Att här draga bestämda slutsatser torde vara vanskligt, då det historiska värdet av biskopslängderna från denna tid är omstritt.

III. Sverige under egen ärkebiskop.

Kardinalbiskop Nikolaus av Albano blev vald till påve den 4

dec. 1154 under namnet Hadrianus IV. Hans korta papat — han dog den 1 sept. 1159 — blev en för kyrkan skickelsediger tid. Hadrianus hade i brev till Fredrik Barbarossa gjort en antydning om kejsarkronan som ett län av påven. Även om Hadrianus senare måste mildra detta uttryck, var den gamla striden mellan kejsarmakt och påvemakt oundviklig. Påvevalet 1159 blev ett varsel om, vad som skulle komma. Kardinalkollegiets gregorianska majoritet valde Alexander III och den kejsarliga minoriteten Viktor IV. Detta val misshagade Fredrik Barbarossa. Han sammankallar ett koncilium i Pavia 1160, där Viktor IV erkändes som rättmätig påve. Omedelbart efter konciliet slungade Alexander III bannstrålen över Fredrik Barbarossa, Viktor IV och deras anhängare. Och därmed var påveschismen en verklighet. Frankrike, England, Sicilien, Ungern och de spanska rikena slöt sig till Alexander, Viktor hade på sin sida det tyska riket och dess vasallländer Böhmen och Danmark. Fredriks militära framgångar i Italien tvang Alexander att fly till Frankrike våren 1162. Fredrik gjorde ett försök att häva schismen genom skiljedom men misslyckades. Inviten till Ludvig VII i Frankrike avvisades. Frankrike blev Alexander trogen. På Ludvigs inbjudan tog Alexander sitt residens i Sens, ärkesätet i den kungliga domänen. Där vistades Alexander från sept. 1163 till april 1165. Det var här som alvastramunken Stefan en dag i augusti 1164 invigdes till Sveriges ärkebiskop. Bakom koret i Sens domkyrka finns en minnestavla härom med följande inskription: "I detta tempel invigdes år 1164 av ärkebiskop Eskil i Lund Uppsalas förste ärkebiskop Stefan i närvaro av påven Alexander III och ärkebiskopen i Sens Hugo av Toucy tillika primas över Gallien och Germanien. Minnesgoda svenskar, vänner till Gallien, uppsatte denna inskrift år 1938".

På grund av inre stridigheter tog Sverige i början ej parti för någondera påven. Ett sådant ställningstagande skulle måhända ha medfört en viss politisk risk. Bakom påveschismen låg också allvarliga politiska perspektiv. Det gällde en kamp mot tysk-romerske kejsarens maktställning i Europa.

Karl Sverkersson gynnade, som tidigare nämnts, kyrkan och cistercienserna. Av den anledningen kunde hans anslutning till Alexander III tyckas vara självklar. Alexander hade ett mäktigt stöd i cisterciensernas munkrörelse. På ett generalkapitel 1161 beslöts denna ordens anslutning till Alexander. Karl Sverkersson hade dock vissa betänkligheter mot anslutningen till Alexander. Ett samgående med Alexander skulle betyda motsättning till Danmark, eftersom Valdemar den store i Danmark stod på kejsarens och Viktor IV:s sida. Därtill kom att Karl Sverkersson ingick gif-

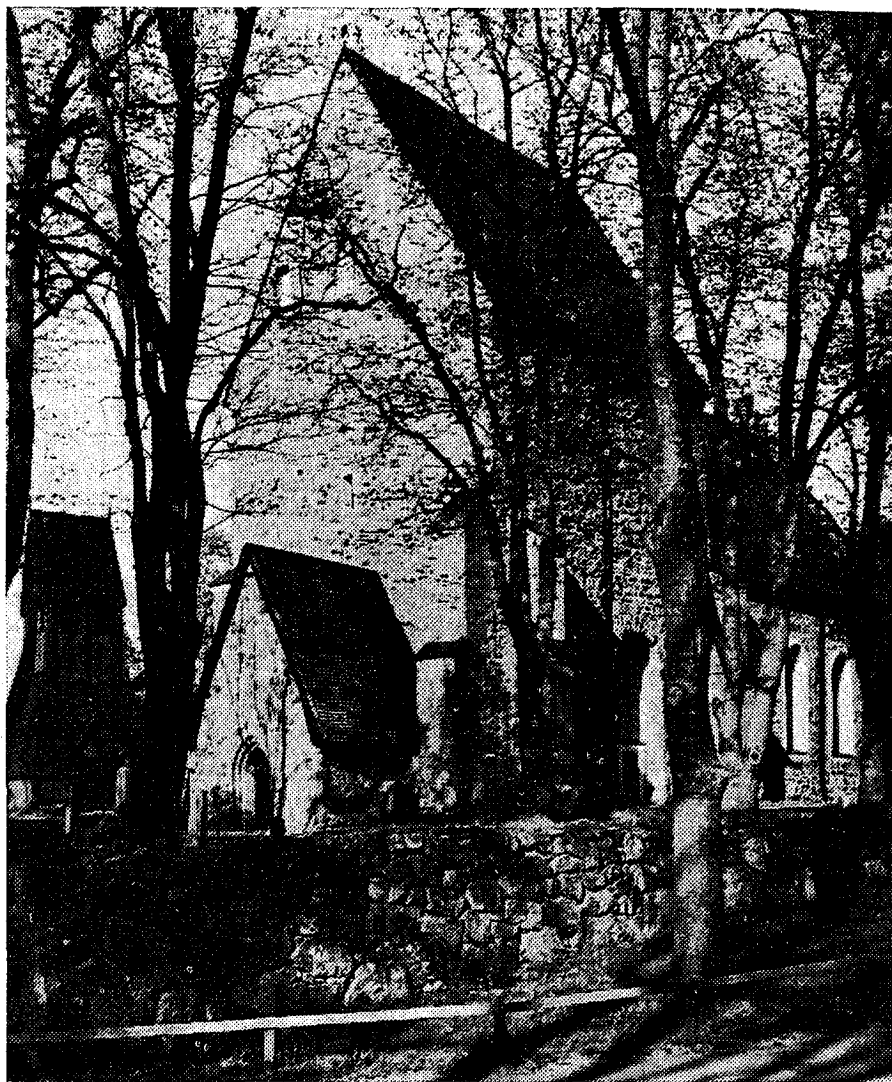

Domkyrkan i Sens: Långskeppet.

Foto: E. Mignon, Paris.

termål med Valdemars systerdotter Kristina. Karl borde alltså ha varit angelägen att upprätthålla vänskapliga förbindelser med Danmark.

Den kyrkopolitiska kursen i Norge slog om till Alexanders förmån. Det skedde när Erling Skakke sökte kyrklig legitimation för sin son Magnus' tronanspråk. Han förhandlade med ärkebiskop Östen i Nidaros härom. Den 10 aug. 1163 kröntes Magnus Erlingsson till Norges konung av ärkebiskop Östen i närvaro av påven

Gamla Uppsala kyrka — den forna domkyrkan.

Foto: Hartmans kortförlag, Uppsala.

Alexanders legat Stefan Orvieto. Samtidigt bekräftades den norska kyrkans äldre privilegier. Norge hade anslutit sig till Alexander III. Att Stefan Orvietos uppgift varit, att påverka Norge i denna riktning är sannolikt.

Troligt är att samme påvlige legat haft ett liknande ärende i Sverige. Där om vet man ingenting med visshet. Men strax därpå är Karl Sverkerssons val träffat. Han erkände Alexander. År 1164 sändes en beskickning till påven i Sens med anhållan om en ärkebiskop åt svenska kyrkan. Bakom denna åtgärd stod konung Karl, biskoparna och jarlen Ulf. Stefan, en munk i cisterciensernas kloster i Alvastra, blev ombetrodd denna beskickning. Stefan hade blivit vald till biskop över Uppsala stift och framförde nu till påven begäran om inrättande av ett svenskt ärkesäte med förslag om dess förläggande till Uppsala. Stefan var konung Karls kandidat

till ärkestolen. Alexander villför beskickningens begäran; Stefan blir invigd till ärkebiskop och Uppsala blir förordnat till ärkebiskopssäte.

Denna anordning borde ha tillfredsställt både svear och götar — svearnas gamla huvudort blev ärkesäte och den förste ärkebiskopen togs från Alvastra i Östergötland. Hur valet tillgått vet man ej med säkerhet. I påvebrevet till Sveriges biskopar den 5 aug. 1164 kallas Stefan electus, vilket tyder på att ett val föregått, ("förut den uppsaliensiska kyrkans electus, men numera eder ärkebiskop"). Den valde var ej utan vidare biskop. Hans val skulle bekräftas av påven och därpå följde invigningen. Dessförinnan hade han ej rätt att bära biskopstitel utan kallades electus. Detta var kyrklig regel allt ifrån Nicaeamötet. 325. Att Karl Sverkersson haft stort inflytande på det första ärkebiskopsvalet är otvivelaktigt. Själv reformkyrkligt intresserad har det legat nära till hands för honom att söka efter lämplig man till ärkestolen bland cisterciensermunkarna. I klostren fanns det, som förut nämnts, många bildade och dugande män. Karl vände sig till Alvastra. Där har han rådgjort med abboten Gerhard, en för sin fromhet och sitt kyrkliga nit allmänt erkänd man. Som lämplig man för ärkestolen har han nämnt munken Stefan. Han har också givit sin tillåtelse till att Stefan skulle få mottaga detta ämbete. Abbotens medgivande krävdes, om en munk blev erbjuden någon plats utanför klostret. Med den kännedom vi äga om abboten Gerhard, ha vi alla skäl att tro, att han efter moget övervägande inför konungen presenterade en av sina bästa och lämpligaste munkar. Han har vid valet säkerligen lagt huvudvikten vid fromheten — cistercienserna voro inte så bevandrade i politiken. Deras uppgift låg på ett annat plan. För dem framstod ett liv i lydnad, försakelse, tillbedjan och kontemplation som det mest eftersträfvansvärda. En cisterciensermunk, som blev vald till biskop, skildes visserligen från sitt kloster men ej från sin orden. Han hade att följa ordens regler på sin nya plats.

Stefans nationalitet känna vi ej, men troligen var han engelsman. En senare tradition berättar om honom att han var engelsman och tillhörde de första munkarna i Alvastra. Johannes Magnus, Sveriges siste katolske ärkebiskop, har i sin "Historia om den uppsaliensiska kyrkans ärkebiskopar", som var färdigtryckt 1557 och utkom i Rom 1560, givit korta biografier över de svenska ärkebiskoparna. Johannes Magnus söker framhålla de svenska ärkebiskoparnas förtjänster som medlare i de politiska striderna. Dessa synpunkter går också igen ifråga om beskrivningen av Stefan. I denna heter det om Stefan, "att han var väl hemmastadd i gudomlig och mänsklig lag, framstående i sin vältalighet och bemärkt ge-

nom sitt livs fromhet". Konung Karl lät genom enträgna böner kalla honom från klostret till ärkebiskopsdömet, då han försport hans goda och framstående egenskaper. Stefan åtager sig uppgiften, ehuru han hellre hade velat stanna kvar i klostret. Han söker mildra motsättningarna mellan de stridande partierna i Sverige. Han manar till fred och endräkt. Han uppmanar konung Karl att understödja munkkloster och kyrkor. Han åtnjöt stort förtroende och konungen lyssnade gärna på hans råd. Sin fridsstiftande verksamhet utsträcker han även till grannländerna Danmark och Norge. Efter ett långvarigt krig mellan dessa länder slutes omsider fred genom Stefans medling. "Även om Johannes Magni härovan fritt refererade skildring i vissa delar verkar schablonmässig torde den dock i väsentliga delar återgiva det verkliga förhållandet. Janauschek anför i sitt arbete "Originum Cisterciensium" om Stefan: "Stefan, utmärkt kunnig i gudomliga och mänskliga lagar".

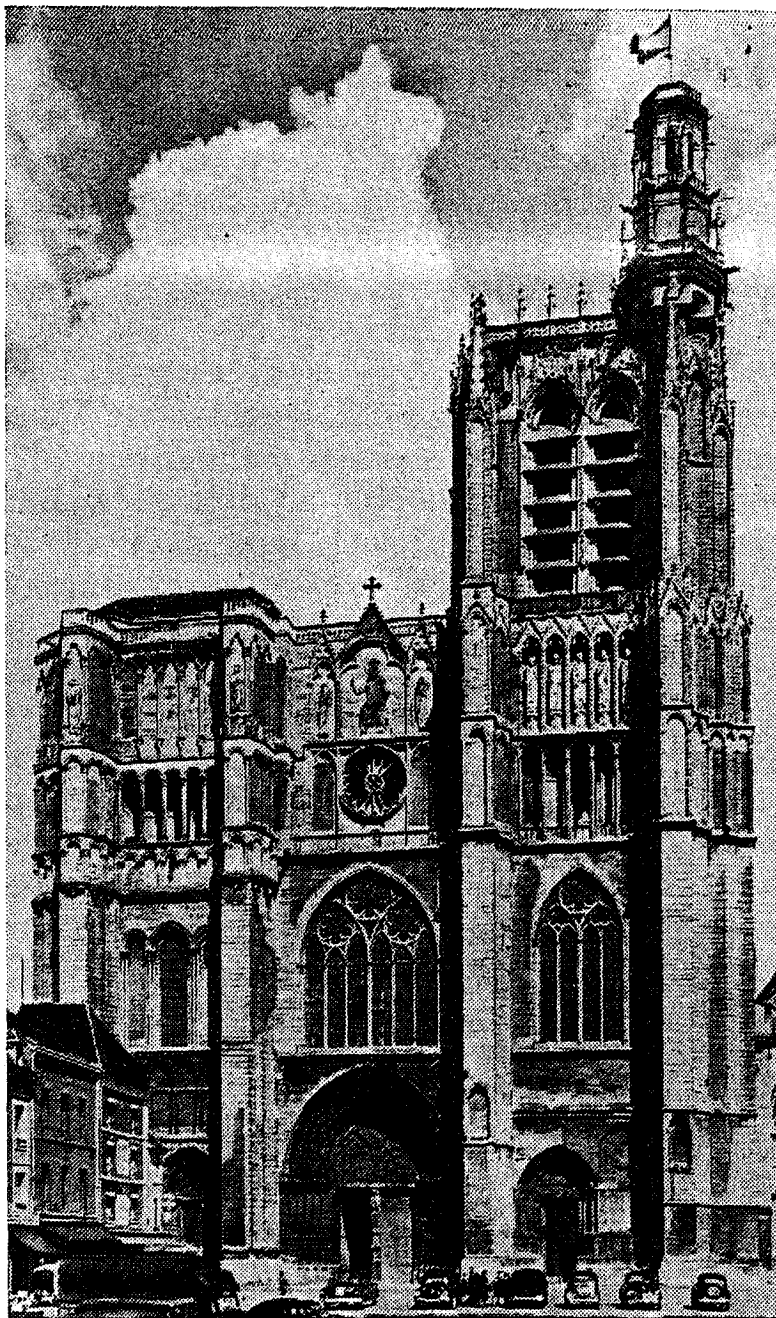
Stefan blev invigd till ärkebiskop i Sens domkyrka i början av augusti 1164, och mottog palliet — tecknet på den ärkebiskopliga värdigheten. Staden Sens ligger vid Yonne, en biflod till Seine, i departementet Yonne. Staden är belägen c:a 10 mil sydost om Paris. Ärkebiskopen där, Hugo av Toucy, var den kungliga domänens metropolit. Vid denna tid vistades också ärkebiskop Eskil i Sens. Efter kontroverser med Valdemar den store i Danmark hade han måst gå i landsflykt. Han var en ivrig och lidelsefull förkämpe för de högkyrkliga idealen och stod i påvestriden på Alexander III:s sida. Valdemar däremot hyllade kejsarens motpåve Viktor IV. Eskil hade tidigare utnämnts till primas över Sverige vid den påvliga legaten Nikolaus av Albanos besök i Norden 1152—1153. Han hade senare erhållit påvlig bekräftelse härpå. Denna värdighet innebar, att ärkebiskopen av Lund skulle inviga de svenska ärkebiskoparna. Nikolaus hade lämnat palliet, som var avsett för den svenske ärkebiskopen, till Eskil. Alexander bekräftar primatet och Stefan inviges av ärkebiskop Eskil i närvaro av påven Alexander III och ärkebiskop Hugo av Sens. Det är troligt, att vi här i Sverige äga själva den urkund, ur vilken Eskil läste invigningsbönen över Uppsalas förste ärkebiskop. I Kungl. biblioteket i Stockholm finnes ett sakramentarium, som bevisligen använts vid gudstjänster och förrättningar i domkyrkan i Sens (troligen inköpt av drottning Kristina på 1650-talet och överlämnat till biblioteket). Stefan erhöll vid invigningen som gåva av Alexander en evangeliebok och två träkors, vari relikerna av Kristi kors voro innefattade.

Vid Stefans besök i Sens skall han ha utverkat helgonförklaring av S:t Helena av Skövde. Enligt legenden var Helena en kvinna av förnäm börd i Västergötland under kristendomens första tid. Hon

skall ha bekostat uppförandet av Skövde kyrka. Hon blev mördad, då hon var på väg till invigningen av Götene kyrka. Under senare medeltiden dyrkades hon som helgon i Västergötland. Alexander skall på Stefans föranstaltande ha inskrivit henne på helgonens lista.

Med anledning av ärkebiskopsinvigningen i Sens utfärdade påven tvenne brev. Det ena, som utgör själva fundamentsdokumentet, är ställt till "den vördade brodern Stefanus och hans blivande efterträdare för all framtid". Inledningsvis lämnas en biblisk motivering för kyrkans olika ämbeten. Över dem alla står påven, som har makt och myndighet att döma och utfärda förordningar om kyrkan.

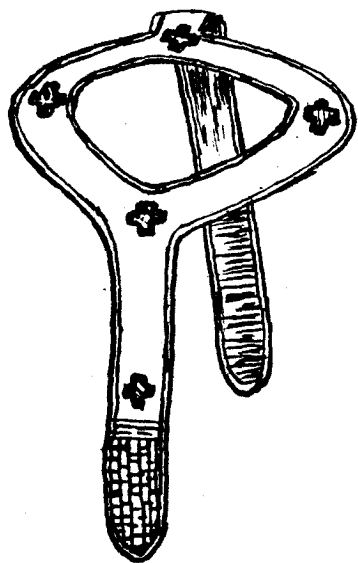
På grund härav är det som Alexander på anmodan av Karl, svears och götars höge konung, biskoparna och rikets jarl överbringat palliet till Stefan och förordnar Uppsala till ständigt ärkesäte i den nya kyrkoprovinsen. Vidare bestämmes att Skara, Linköping, Strängnäs och Västerås stift för all framtid skola lyda under ärkesätet. Påven erinrar om, att det som nu verkställts, beslutats av hans förterädare, men hitintills icke kunnat sättas i verket. Så meddelas påvens beslut om Lundaprimatet. Liksom Stefan blivit invigd av Lunds ärkebiskop, skall hans efterträdare mottaga kon-

Domkyrkan i Sens: Exteriör.

Foto: E. Mignon, Paris.

sekration av denne och visa honom lydnad och vörndnad som sin primas. Härmed är Nikolaus av Albanos löfte bekräftat. Brevet ger också anvisning på vilka högtidsdagar, palliet får bäras. Till sist utlovar påven beskydd åt den uppsaliensiska kyrkan och alla dess besittningar. Å den avskrift vi äga av detta påvebrev finnes varken datering eller övliga namnunderskrifter av påve och kardinaler. På goda grunder kan väl antagas att fundationsbrevet har samma år och datum som brevet till biskoparna, vilket är utfärdat i Sens den 5 aug. 1164. Karl tituleras i detta brev "svears och götars konung", vilket väl betyder att Karl vid denna tidpunkt ensam har makten i både Svealand och Götaland. Påven omnämner Uppsala som stad. Här är det fråga om Gamla Uppsala, som ju icke var stad. Det hela hänger måhända samman med en gammal-kyrklig tradition, att en biskop alltid skulle residera i en stad. Därför får Gamla Uppsala gälla som sådan, ehuru den aldrig varit stad (ärkesätet överflyttades 1270 till Östra Aros, nuvarande Uppsala).

Det ärkebiskopliga palliet.

Teckning: Inger Sköld.

Den nya kyrkoprovinsen omfattade alltså fem stift: Skara, Linköping, Uppsala, Strängnäs och Västerås. De olika stiftens hade följande omfattning: Skara stift: Västergötland, Dal och Värmland. Linköpings stift: Östergötland, Gottland, Öland och Småland (sedermera utbrytes Varend, som blir Växjö stift). Uppsala stift: Uppland, Gästrikland, Hälsingland, Medelpad, Ångermanland och södra Västerbotten, Jämtland, Åland samt en del av Finland. Strängnäs stift: Södermanland och Närke. Västerås stift: Västmanland, Öster- och Västerdalarna samt det s. k. Järnbärland (trakten kring Siljan).

Det andra påvebrevet från Sens är riktat till de svenska biskoparna. De uppmanas till lydnad mot ärkebiskop Stefan. Vidare givnas föreskrifter angående vissa missförhållanden i den svenska kyrkan. Förbud utfärdas mot otillåtna ordinationer. Vad som åsyftas härmed är dunkelt. Möjligen är det fråga om vissa krav, som kyrkan ställer på dem, som skola vigas till prästämbetet. Förbud utfärdas för biskoparna att resa omkring i stiftet för vällevnads skull. Deras uppgift skulle vara att predika den rätta tron. Biskoparna hade fritt uppehälle in natura vid sina resor i stiftet. Det hörde till deras biskopliga förmåner. Påven varnar för missbruk av denna förmån. Slutligen förbjudas biskoparna att ge bort kyr-

kor åt vilka som helst mot gåvor eller vederlag. Här vidrör påven en viktig punkt i det gregorianska systemet; prästtillsättningarna. I detta ärende har påven anledning att återkomma åtskilliga gånger utan att nå önskat resultat. Den gregorianskt sinnade ärkebiskop Stefan sökte säkerligen med nit vaka över att dessa förbud blevo respekterade.

Med Stefan i spetsen för den svenska kyrkoprovinen hade man all anledning förmoda, att de gregorianska kyrkoidealerna skulle föras till seger. Den svenska nationalkyrkan skulle bringas i överensstämmelse med de högkyrkliga kraven och fogas in i den västländska kyrkans stora sammanhang. Den svenska kyrkan skulle träda i intim kontakt med den mäktiga påvekyrkan. Rent nationellt sett betydde den nya kyrkoprovinen ett sammanhållande band av stort värde. De olika landskapen smälte samman till en enhet.

Om Stefans verksamhet i Sverige äga vi få underrättelser. Det finns dock en viktig urkund, utfärdad av Stefan något av åren 1164—1167. Den är märklig därför, att den är äldst bland de originalurkunder, som utfärdats i Sverige. Här beröres en tvist, som uppstått i samband med cistercienserklostret i Viby, nära Sigtuna. Ett munkkonvent från Alvastra hade år 1160 grundat ett kloster å Viby gård, som skänkts av en from kvinna Doter. Hennes son Gere tycks ej ha godkänt denna överlåtelse av ättens egendom. En långvarig tvist uppstod mellan mor och son. Ärkebiskop Stefan utträdde som medlare och lyckades till sist bilägga tvisten. Munkarna fingo behålla gården Viby med underlydande ängar, skogar och fiskevatten till beständig besittning jämte avrad från vissa hemman. Själv gav ärkebiskopen en mark årligen till klostret för sina synders förlåtelse. Brevet är undertecknat av ärkebiskop Stefan, Karl, svears och götars konung, jarlen Ulv, prostarna i Upplands folkland och flera andra stormän. Att Stefan står som dokumentets utfärdare — sedermera blev det sed att konungarna ensamma utfärdade dylika brev — beror säkerligen på att han intog en särskild betrodde ställning hos Karl Sverkersson. Tvister av ovannämnda slag skulle framdeles komma att bli vanliga, då det gällde bortskänkande av släkts egendom till andliga stiftelser. Den gamla germanska rätten, som var djupt rotad hos vårt folk, förbjöd avhändande av ättens egendom. Egendomen skulle gå i arv inom slakten. Stefans medling kan betecknas som signifikativ för hans ämbetsgärning i övrigt som svensk ärkebiskop. Att stifta frid och åstadkomma enighet låg helt säkert i linje med den uppgift, Stefan tänkt fullgöra, då han åtog sig ärkebiskopsämbetet.

År 1167 den 12 april drabbades Sverige och därmed också den

svenska kyrkan av ett hårt slag. Karl Sverkersson mördades på Visingsö av Erik den heliges son Knut Eriksson. Karls unge son Sverker fördes till Danmark. Långvariga och förbittrade tronstrider följde. Kol och Burislev, troligen bröder till Karl Sverkersson, upptog kampen mot Knut Eriksson. Västgötalängdens konungalängd upptager både Kol och Burislev med konunganamn, vilket väl torde betyda, att de hyllats av sina anhängare som konungar. Förmodligen ha de sökt hjälp i Danmark hos sina fränder. Båda blevo besegrade och stupade. Knut var troligen i besittning av makten i både Svea- och Götaland 1173. Västgötalängdens konungalängd uppger, att Knut regerade i tjugotre år. Om hans dödsår 1196 är riktigt, skulle man alltså komma tillbaka till årtalet 1173, då han ensam fick makten i Sverige.

Att få någon bestämd klarhet i tronstridernas gång är ej möjligt på grund av källornas knapphet. Knut har väl haft sitt förnämsta stöd i Uppland hos svearna, och hans medtävlare om konungamakten ha haft sina anhängare i Götaland och där särskilt i Östergötland. Att Knut varit avogt stämd mot Stefan och de övriga ledande inom kyrkan är troligt. De ha av allt att döma stått på den sverkerska sidan i striden. Om avogheten berott på en utpräglad kyrkopolitisk motsättning mellan Stefan och Knut är svårt att avgöra. De brev, som påven vid denna tid avsände till Sverige, och som härnedan komma att behandlas, kunna ge stöd för den åsikten, att Knut åtminstone under tronstriderna ej gillat den högkyrkliga inställning, som Stefan och hans anhängare företrädde. Men att som professor K. B. Westman markant och nästan ensidigt lansera de kyrkopolitiska motsättningarna under striden, kan knappast anses berättigat. Här har det säkerligen mer gällt en ätternas maktkamp. Avogheten mot Stefan har kanske helt enkelt berott på dennes uppslutning på den sverkerska sidan. Sedan Knut kommit i besittning av makten i Sverige, gynnade han kyrka och kloster. Men detta torde inte utgöra något bevis för hans tidigare kyrkliga inställning. För att säkra sin maktställning har han ansett det oportunt att stödja kyrkan och hennes inrättningar dels på grund av de kyrkliga förhållandena i landet och dels av hänsyn till påvemakten.

Under de förbittrade striderna mellan sverkerska och erikska ätterna ha förhållandena i landet blivit sådana, att Stefan ansett sig nödsakad att gå i landsflykt. År 1169 befann han sig i Danmark hos Valdemar den store. Där hade han en meningsfrände beträffande de reformkyrkliga strävandena. Valdemar, som tidigare hyllat Fredrik Barbarossa och hans motpåve, hade nu slutit sig till Alexander III. Stefan har väl här sökt att verka för de gregorian-

ska idéerna, så som han troget hade gjort det i Sverige. Att som professor Sven Tunberg (i Sveriges historia intill våra dagar, Äldre medeltiden) tillskriva honom aspirationer på en dansk-norsk allians mot Knut Eriksson och hans anhängare är säkerligen oriktigt. Visserligen fick han under sin vistelse i Danmark utföra politiska uppdrag. Men dessa torde ej haft någon maktsamling mot Sverige som syftesmål. Valdemar hade just återvänt från ett segerrikt fälttåg mot venderna. Rügen hade erövrats. Valdemar önskade, att Rügen skulle läggas under Absalons i Roskilde biskopsstol. Absalon hade med utmärkelse deltagit i venderkrigen. Vidare strävade Valdemar efter att få sin fader Knut Lavard kanoniserad för att därigenom skapa en fastare grundval för sin ätts besittning av den danska tronen. Att utföra båda dessa uppdrag utsågs Stefan. Den danska beskickningen med Stefan som ledare besökte Alexander III hösten 1169. Alexander vistades vid denna tid i Benevent. Efter väl förrättat värv återkom beskickningen till Danmark med påvens godkännande av Roskildebiskopens krav på Rügen och påvens beslut om Knut Lavards kanonisering och med anvisning på dag, då överflyttning av kvarlevorna skulle ske. Helgonförklaringen högtidlighölls vid ett stort möte i Ringsted den 25 juni 1170. Stefan fick uppdraget att kungöra kanoniseringsbullen vid detta möte. Ärkebiskop Eskil bevistade också högtiden. Han hade återkommit från landsflykten. En försoning hade kommit till stånd mellan honom och kung Valdemar. Att Stefan varit medlare är troligt. En annan betydelsefull händelse timade vid Ringstedsmötet. Valdemars äktfödde son Knut erkändes som tronföljare och blev av ärkebiskop Eskil krönt till konung i Ringsteds kyrka.

Vid Ringstedsmötet hade även den norske biskopen Helge av Oslo infunnit sig. Han framförde ett fredsanbud från konung Erling Skakke i Norge till den danske kungen. Fientligheter hade en längre tid rått mellan Norge och Danmark. Även Stefan hade fått i uppdrag av den norske konungen att uppträda som fredsmäklare. Helge och Stefan stego upp på en hög plats och framförde sitt fredsärende med mycken vältalighet. Valdemar förklarade sig vilig att ingå fred, om Erling själv komme till Danmark för att underhandla med honom. Båda ställde gisslan. Från Danmarks håll blev det Absalons broder Esbern Snare. Denne råkade vid framkomsten till Norge i kontrovers med Erling. Erling begav sig i väg till Danmark, men Esbern fick stanna kvar i Norge. Med Erling följde Stefan. Han hade troligen omedelbart efter Ringstedsmötet begivit sig till Norge för att underrätta Erling om mötets resultat. Erling möttes i Isefjorden av Absalon och blev väl mottagen. Mötet mellan Erling och Valdemar fick ett stormigt förlopp.

Erling bad Stefan att hos Absalon utverka lejd för hemfärden. Fred blev emellertid till sist sluten. Erling blev nödsakad att erkänna Valdemars överhöghet över Viken och inträdde i vasallförhållande till honom för detta område.

I väntan på lugnare tider i Sverige hade Stefan utfört medlarvärv i fredens tjänst i grannländerna hos konungar, där han kunde vänta förståelse för de reformkyrkliga ideal, som han själv kämpade för. Att åstadkomma allians mellan Danmark och Norge mot den svenske troninkräktaren torde väl inte ha föresvävat Stefan vid utförandet av dessa uppdrag.

Vid sitt besök hos påven hösten 1169 har Stefan haft ytterligare ett ärende att uträtta. Detta ärende gällde honom själv. Han har inberättat för påven om tronstriderna i Sverige och därvid pekat på de övergrepp mot kyrkan, som man gjort sig skyldig till. Påven utfärdar ett brev den 8 nov. 1169 (samma år och datum som påvens bulla angående Knut Lavards kanonisering). Det är ställt till den uppsaliensiska kyrkans underlydande. Här påtalas med skärpa orättvisan i att kyrkans prelater blivit beskyllda för allehanda brott och därför fått stå till svars inför lekmäns domstol. I stället borde man visa sin vörndnad och lydnad mot ärkebiskop Stefan såsom lärans och trons väktare. Troligen har Stefan också blivit anklagad och förd inför lekmannadomstol. Detta föranleder påven att bestämt framhålla, att ärkebiskopen ej står under någon annan dom än påvens. Detta är förmodligen första gången som påven fört fram kravet på andlig domstol i Sverige. Ett dylikt krav ingick ju i kampen för kyrkans frihet, som påvarna ständigt och målmedvetet framförde.

När Stefan återvände från Danmark är obekant. Med hänsyn till de påvebrev, som i sept. 1171 utfärdas till Sverige, är det troligt att Stefan då befann sig i Sverige. Alexander III utskrev från Tusculum en rad brev, som gälla nordiska förhållanden. Två av dem äro särskilt anmärkningsvärda så tillvida att påven här med skärpa ställer den säkerligen rätt primitiva svenska nationalkyrkan inför den kyrkliga reformrörelsens krav. Det ena är riktat till ärkebiskopen och hans underlydande biskopar. Den skildring, påven här ger om tillståndet i Sverige, ger oss en aning om hur pass primitiva de kyrkliga förhållandena voro i jämförelse med den universella kyrkans rättsanspråk. Lekmännen ha tagit sig alltför stora friheter beträffande kyrkan. De ha överlåtit kyrkor åt vilka präster som helst utan att rådfråga biskoparna. Härvid har det inträffat att prästämbetet kommit i ovärdiga händer. Klerkerna ha fått svara inför lekmannadomstolen. Ibland ha de hänvisats att genom järnbörd bevisa sin oskuld. Påven tar bestämt avstånd från detta

bevisningsmedel. Vidare påtalar påven; att klerker ostraffat blivit slagna och dödade. Här blottas missförhållanden, som biskoparna med all makt måste ta itu med. Påvens vittgående krav stödjäs av argument väl kända från investiturstriden. Här är programbrevet för libertas ecclesiae i Sverige. Förbud mot simoni, krav på andliga domstolar, lydnad och vördnad för kyrkans biskopar och prästerskap är alltsammans välkända ting från striden mellan kejsarmakt och påvemakt.

Det andra brevet är likaledes ställt till ärkebiskopen och biskoparna i Sverige. Här behandlas först en del brottmålsfrågor rörande barnamord, blodskam o. d. Sträng bot stadgas. De skyldiga åläggas en botfärd till Rom. Brottet göres alltså till ett påvligt reservatfall. Anvisningar lämnas angående sakramentsförvaltningen i kyrkan. Vidare förekommer en del bestämmelser angående äktenskapet.

För att i någon mån belysa den inrepolitiska och kyrkliga ställningen i Sverige vid denna tid skola här också omnämnas påvbrev, som gälla dels svenska biskopar och dels förhållanden på andra sidan Östersjön.

Ett brev är riktat till biskop Vilhem av Strängnäs och berör några angelägenheter inom hans stift. Påven betonar sin plikt att ha omsorg om sina bröder och medbiskopar. Särskild anledning har han att taga sig an dem, som äro satta mitt "i ett dåligt folk" i avlägsna delar av världen. Vilhelm befinnes vara en biskop trogen påvestolen. Därför ställes nu hans kyrka och allt vad till den hör under S:t Petri och påvens beskydd. Påven tillförsäkrar honom rätten till Närke, som han tidigare fått bekräftelse på av konung, metropolit och ärkebiskop Eskil.

Ett par andra brev gälla personalförändring på Linköpingsstolen. Biskop Stenar hade begärt sitt entledigande och återgått till klosterlivet — han lär ha varit cisterciensermunk. I hans ställe har Kol utsetts till biskop. Åtgärden godkännes av påven, ehuru den rätteligen först borde ha underställts påvestolen. Vidare riktar påven en maning till Linköpings klerus och folk att visa biskop Kol samma vördnad, som man förut gjort gentemot den nu avlidne Gislo (död 1158).

Angående förhållandena på andra sidan Östersjön riktar påven ett brev till ärkebiskopen Stefan av Uppsala och hans lydbiskopar samt jarlen Guttorm med uppmaning att vidtaga kraftiga åtgärder mot finnarna, då de befunnits vara vankelmodiga och opålitliga i sin kristna tro. Adressaterna uppmanas att besätta borgar och fästen och vidtaga andra försiktighetsmått t. ex. att låta dem ställa gisslan. Finnarna hade, då de erhållit hjälp mot yttre fiender, lo-

vat att hålla sig till den kristna tron, men när faran avlägsnats hade de avfallit. Ett annat brev gäller de hedniska esterna, som genom sitt sjöröveri vållat de kristna folken vid Östersjön bekymmer. Missionsarbetet bland detta folk hade tidigare varit påtänkt men ej blivit realiserat. Konungar, furstar och andra kristtrogna i danernas, norrmännens, svearnas och götarnas riken uppmanas att verka för utbredandet av kristendomen bland esterna och andra hedningar i samma trakter.

Även om det kan vara vanskligt att draga några slutsatser angående de inre förhållandena i Sverige under denna tid med utgångspunkt från de här ovan nämnda och i all korthet refererade påvebrev, kunna de dock ge anledning till vissa bestämda reflexioner. Att påven så energiskt hävdar de gregorianska anspråken kan tyda på, att det sverkeretrogna partiet — ett ur gregoriansk synpunkt pålitligt parti — innehar makten i Sverige, d. v. s. Kol och Burislev hävdar ännu med framgång sina tronanspråk. Det skulle annars ha varit diplomatiskt oklokt av påven att så bestämt, som här skett, framföra den högkyrkliga rörelsens program inför en regim, som ej var sinnad att följa det. Biskop Vilhelm av Strängnäs lovordas som en trogen anhängare av påven och är därmed också en pålitlig förkämpe för de högkyrkliga idealen. Brevet angående personalförändringen på Linköpingsstolen tyda på att vissa svårigheter uppstått för den sverkerska regimen i Östergötland. Stenar, som gjort sig misshaglig för östgötarna, avgår, och i hans ställe kommer Kol. Troligen har sverkerregimen insatt Kol i den förhoppningen, att han skulle återställa det goda förhållandet mellan biskop och folk, som rått på biskop Gislos tid. Brevet angående finnar och ester tyder på, att påven räknar med, att regimen i Sverige har så stora maktresurser, att de också räcka till att öka och konsolidera inflytandet i länder på andra sidan Östersjön. Summan av ovan anförda reflexioner skulle vara, att sverkerregimen ännu vid slutet av år 1171 väl hävdar sin ställning. Man har i varje fall genom de sändebud, som regimen haft vid kurian, bibringat påven den uppfattningen.

Situationen skulle emellertid hastigt förändras. Med år 1172 tycks segern luta åt det erikska partiet. Från detta håll sätter man sig i förbindelse med påvestolen, ett i många hänseenden betydelsefullt steg. Påvebrevet av den 6 juli 1172 är riktat till det erikska partiet. Alexander sänder "sin käre son i Kristus, svears och götars höge konung K. (Knut Eriksson) samt biskoparna, jarlen klerus och folket i Götaland sin hälsning och apostliska välsignelse". Att blott Götaland omnämnes tyder väl på, att Knuts välde vid denna tid var fast och säkert blott i Götalandskapen. Att han likväl kallas

svears och götars konung torde vara en artighetsgest från påvens sida. Att brevet gäller Knut Eriksson och hans anhängare kan man utläsa av den måttfullhet och försiktighet, varmed påven behandlar de aktuella spörsmålen. Beskickningen till påven har framfört klagomål i tvenne punkter: kyrkans alltför stränga fastekrav och de utvidgade donationerna till kyrkan. Påven passar dessutom på att ge vissa förhållningsregler rörande det kyrkliga livet, såsom frågor om äktenskapet, om skyldig reverens för biskopar, klerker och munkar och om tionde. Beträffande bortgivande av egendom till kyrkorna hävdar påven, att man här överskridit gränserna, då man gjort barn arvlösa genom att testamentera allt till kyrkan. Här anbefaller påven måttfullhet. Även om kyrkan bör ihågkommas, bör man dock icke åsidosätta de närmaste arvingarnas lagliga rätt. Beträffande fastan ställer påven i utsikt dispens, om man visar lydnad mot påven och efterkommer hans förordningar. Till sist kommer en mycket omstridd punkt: "Slutligen hava vi hört något, som vi funnit högst upprörande, nämligen att det finns några bland eder, som, förledda av djävulens ränker, efter hedningars sed vörda som helgon en man, som blivit dödad under dryckeslag och rus, ehuru kyrkan knappast tillåter, att man ens beder för sådana, som blivit tagna av daga under ruset. — I mån hädanefter för ingen del tillåta eder att med fara för edra själar dyrka den mannen, eftersom det icke vore lovligt för eder, ens om många tecken och under skedde genom honom, att vörda honom offentligen såsom helgon utan den romerska kyrkans medgivande". Diskussionen har rört sig om påvebrevets omnämnande av den man, som dyrkas som helgon och som blivit dödad under dryckeslag. Åsyftas här Sverker d. ä. eller Erik den helige? En del hävda att här åsyftas Erik den helige, medan andra peka på Sverker d. ä., som också tycks ha varit omgiven av helgonglorian. Påvebrevets innehåll tyder dock på att det är riktat till Knut Eriksson. Påven var väl underrättad om hans ställning till den högkyrkliga riktning och framför därför sina krav med måttfullhet och diplomati. Genom sin förkastelse-dom över dyrkandet av Erik den helige som helgon har han förvägrat Knut den helgd och legitimation som en helgonförklaring av dynastiens grundläggare skulle innebära. Brevets avslutning synes ej vara så hjärtlig, som man kunnat vänta, då en ny part vänder sig till påvestolen. Påven har här inte med en välsinnad konung att göra. I varje fall hade denne konung ej samma intresse för kyrkans program som den sverkerska ätten.

Knut Eriksson och hans anhängare ha alltså ansett det nödvändigt att vända sig till påvestolen och söka kontakt med den. Det har stått klart för dem, att det icke var möjligt under rådande för-

hållande att styra ett kristet folk och ta avstånd från påven. Man vänder sig till Alexander III, gregorianismens och högkyrklighe- tens förespråkare. En hänvändelse till honom innebar numera ingen politisk risk, då man var underkunnig om, att det blott var en tidsfråga, när Fredrik Barbarossas motpåve skulle träda tillbaka. Att denna kontakt med påven skulle betyda, att den erikska fa- lungen övergivit sitt tidigare kyrkoprogram, synes ej vara fallet. Beskickningen till kurian framför ju klagomål över kyrkans strän- ga fasteregler och över ett oskäligt bortgivande av egendom till kyrkan till förfång för arvingarna. Påvens svar vittnar inte om någon större entusiasm för Knut Eriksson. Men å andra sidan är det heller inte direkt avvisande. Kurian vill inte binda sig för nå- gondera parten i tronstriderna.

Så småningom avgick Knut Eriksson med seger, sedan Kol och Burislev undanröjts. Detta skulle enligt förut anförd beräkning ha inträffat någon gång under år 1173. Därefter vidtager för Knut Eriksson en lugn regeringstid omfattande tjugotre år.

Sverkeska partiet var krossat. Det återstod nu ingenting annat för Stefan än att få till stånd en förlikning med de nya makthavar- na. Att denna varit både förödmjukande och påkostande för Ste- fan och kyrkan är troligt. Att påven var intresserad av att denna förlikning kom till stånd på så hederliga villkor som möjligt är självklart. Brev utfärdas härom i januari 1174 eller något år senare. Ett brev är ställt till Sveriges konung Knut och hans jarl Birger. Här vädjar påven till de maktägande att skydda och hedra ärke- biskopen av Uppsala och rikets övriga biskopar och prästerskap. Särskilt påminnes om Stefan, att möjligheter måtte beredas honom, så att han blir i stånd att utföra sin ämbetsgärning. Vidare erin- ras om att ärkestolen måtte få behålla sina ekonomiska resurser. Här omnämnes några gårdar, som tidigare tillhört Uppsala bi- skopsstol, men som frantagits den. I ett annat brev lägger påven Sveriges prästerskap på hjärtat att visa vördnad mot ärkebiskopen, då han kommer på besök i församlingarna. Prästerna bli allvarligt påminda om, att i sitt liv föregå med gott exempel och vara bisko- parna behjälpliga i deras arbete.

Stefan och de kyrkliga reformvännerna ha fått pruta av på sina krav. Reformprogrammet har måst skrinläggas åtminstone till en tid. Gregorianismens frammarsch i Sverige är tills vidare hejdad.

Även om Knut Eriksson och hans regim i början var utsatt för ett kraftigt motstånd från kyrkans sida, har man knappast anled- ning påstå, att Knuts regim var kyrkofientlig. Ärkestolen, som in- rättats under Karl Sverkerssons tid, lät han bestå. Ej heller har han efter tronstridernas slut utövat repressalier på kyrkans män.

Några konflikter mellan honom och Stefan synas ej ha förekommit. Fastmer har väl Knut så småningom lärt sig att värdera och uppskatta det kyrkliga arbetet, som bedrevs inte minst inom klostrets murar. Ärkebiskop Stefan samarbetade med honom i fråga om förflyttning av Vibyklostret. Knut upplät sin fädernegård i Säby i Julita socken i Södermanland till ny boplats för munkarna i Viby och lovade att bli deras skyddspatron. Själv upptogs han i detta klostrets brödraskap. Till klostren i Gudhem, Nydala och Byarum gjordes donationer. Vidare må nämnas att Knut introducerade en ny munkrörelse i Sverige, nämligen Johanniternas. Han har också vid åtskilliga tillfällen ingripit till kyrkans förmån och värvat om de kyrkliga institutionernas jordinnehav.

Om Stefans vidare ämbetsutövning är föga känt. Han residerade i Gamla Uppsala, vars domkyrka troligen blivit färdig under hans tid. År 1176 invigde ärkebiskop Stefan och biskop Vilhelm i Strängnäs stenkyrkan i Botkyrka. Om domkapitel funnits under Stefans tid är ej bekant. Man har tillskrivit honom grundandet av ett kapitel av regulära kaniker i Gamla Uppsala — medlemmar, som levde tillsammans under munkregel. Vidare förmodar man att han förskaffat biskopen i ärkestiftet andel i tionde, en förklarlig åtgärd med hänsyn till de begränsade villkor, som stodo ärkebiskopen till buds.

Stefan avled den 18 juli 1185 efter 21 års ämbetsgörning och begravs i Alvastra kloster hos sina klosterbröder samma år som klosterkyrkan invigdes.

Stefan hade troget förvaltats sin uppgift som gregoriansismens försvarare i Sverige. Under svåra och kritiska förhållanden hade han med växlande framgång kämpat för sina ideal. Även om han under en ny regim måste pruta av på sin högkyrkliga inställning, har han dock till sist kunnat glädja sig åt ett visst stöd från den konung, som en gång varit hans argaste vedersakare.

Källor och litteratur

I. Källor.

- Adam av Bremen, *Gesta hammaburgensis ecclesiae pontificum*. En dansk översättning 1930 av Carsten L. Henrichsen.
Handlingar rörande Skandinaviens historia. 1818.
Liljegren, *Svenskt Diplomatarium I*.
Konung Gustaf I:s registratur.
Olaus Petri, *En svensk cröneka*. Utgiven av Jöran Sahlgren 1917 å Diakonistyrelsens bokförlag.
Rimbert, *Vita Anskarii*. En svensk översättning 1926 av Gunnar Rudberg.
Rydberg, *Sveriges Traktater med främmande makter I*.
Saxo Grammaticus, *Danmarks krönike*, översättning av Fr. Vinkel Horn 1898.
Scriptores Rerum Svecicarum Medii Aevi I—III.

II. Bearbetningar.

- Ahnlund, Nils, *Ansgar och den nordiska missionen*. 1926. Ingår i samma bok som G. Rudbergs översättning av *Vita Anskarii*.
Andersson, Ingvar, *Sveriges historia*. 1944.
Bååth, L. M., *Bidrag till den kanoniska rättens historia i Sverige*. 1905.
Breyer, R. *Die Legation des Kardinalbischofs Nikolaus von Albano in Skandinavien*. 1893.
Brilioth, Yngve, *Handbok i kyrkohistoria. I. Medeltiden*. 1948.
Brilioth, Yngve, *Den påvliga beskattningen av Sverige intill den stora schismen*. 1915.
Cornelius, *Kristna kyrkans historia, III—IV*. 1889.
Carlsson, Gottfrid, *Medeltidens nordiska unionstanke*. 1945.
Erslev, Kristian, *Oversigt over Middelalderens historie*. 1933—1935.
Fryxell, Karl August, *Om svenska biskopsval under medeltiden*. 1900.
Frödin, Otto, *Alvastrabygden under medeltiden*. 1919.
Hall, Frithiof, *Bidrag till kännedom om cistercienserorden i Sverige*. 1899.
Holmquist, Hjalmar, *Kyrkohistoria I. Gamla tiden och medeltiden*. 1922.
Hildebrand, H. O., *Sveriges medeltid III*.
Ilsöe, Peter, *Nordens historie*. 1944.
Janaushek, P. L. *Originum Cisreciencium. Tomus I*. 1876.
Lindblom, Andreas, *Sveriges konsthistoria I*. 1944.
Manrique, R. P. A., *Annales cistercienses*. Lyon 1642.
Merton, Thomas, *Den heliga tystnaden*. 1956.

- Montelius, Oscar, Sveriges historia till våra dagar. I. Forntiden. 1919.
- Munch, P. A., Det norske folks historie. II. 1855.
- Nilsson, Lars, Klosterväsendet inom Linköpings stift. Tiden t. o. m. 1344. 1879.
- Nilsson, Lars, Klosterväsendet i Sverige. Tiden till 1348. 1880.
- Ortved, Cistercieordenen og dens Klostre i Norden. I—II. 1927 och 1933.
- Reuterdaahl, H., Svenska kyrkans historia. I—II. 1838.
- Starbäck, C. G., Berättelser ur svenska historien. I—II.
- Schück, Adolf m. fl. Norstedts världshistoria. V, Den medeltida kulturvärlden. 1936.
- Schmid, Toni, Sveriges kristnande. 1934.
- Steenstrup, J. och Olrik, J., Det danske folks historie II. 1927.
- Strinnholm, A. M., Svenska folkets historia III—IV. 1852.
- Tunberg, Sven, Sveriges historia till våra dagar. II. Äldre medeltiden. 1926.
- Westman, K. B., Den svenska kyrkans utveckling. 1915.
- Weibull, Curt, Saxo. Kritiska undersökningar i Danmarks historia från Sven Estridsens död till Knut VI. 1915.
- Åsbrink, G. och Westman, K. B., Svea rikets ärkebiskopar. Från 1164 till nuvarande tid. 1935.

III. Tidskrifter och uppslagsverk.

- Kirke-Leksikon for Norden, J. Oskar Andersen.
- Kyrkohistorisk årsskrift, 1914, 1947.
- Linköpings stifts julbok. 1943.
- Nordisk Familjebok. 1923—1937.
- Svenska Turistföreningens årsskrift. 1942, 1949.
- Tidningsartiklar angående utgrävningarna vid Alvastra klosterruin. Samling av tidningsurklipp i Linköpings museum.